

Natalia Ananiewa

Uniwersytet Moskiewski imienia Łomonosowa
Katedra Filologii Słowiańskiej Wydziału Filologicznego
ORCID: 0000-0003-1626-2243; e-mail: ananeva.46@mail.ru

Słownictwo polskie w gwarach rosyjskich (na podstawie materiałów *Словаря русских народных говоров*)

Abstrakt: Na podstawie materiałów pierwszych tomów Słownika rosyjskich gwar ludowych w artykule dokonano analizy rosyjskiego słownictwa gwarowego, które prawdopodobnie powstało na skutek oddziaływania języka polskiego. Główne uzasadnienie kwalifikacji rosyjskiego wyrazu gwarowego jako ewentualnej pożyczki z polszczyzny stanowi jego lokalizacja: Smoleńszczyzna, Litwa, Łotwa i niektóre inne regiony. Analizowane są poszczególne części mowy i klasy leksykalno-semantyczne wyrazów samodzielnych.

Słowa kluczowe: język rosyjski, język polski, gwara, słownictwo, pożyczka, lokalizacja.

Abstract: Polish vocabulary in Russian dialects (based on the materials from the Dictionary of the Russian Folk Dialects). With reference to the materials of the first volumes of the Dictionary of the Russian Folk Dialects, the article analyses the vocabulary of Russian dialects which was probably originated by Polish words. The main principle behind qualifying a Russian dialectal word as a borrowing from Polish is its location: the region of Smolensk and its surroundings, the territories of Lithuania and Latvia and some other areas. Different parts of speech and lexical and semantic classes of independent words are considered.

Keywords: Russian, Polish, dialect, vocabulary, borrowing, location.

Problematykę wpływów polszczyzny na język rosyjski w wiekach XV–XVIII, a nawet w okresie wcześniejszym niejednokrotnie poruszali zarówno badacze polscy, jak i rosyjscy (Kochman 1967; 1975; Милейковская 1984; Witkowski 2000; 2018; Шетеля 2008; 2011 i in.). Zauważono, że polonizmy występują nie tylko w rosyjskiej odmianie literackiej, lecz również w gwarach rosyjskich, w tym nawet w okolicach Moskwy (Wójtowicz 2018, 553–564). Oczywiście chodzi tu nie o wspólne dziedzictwo z prasłowiańszczyzny, a o słownictwo powstałe w gwarach rosyjskich na skutek oddziaływania na nie żywiołu polskiego (bezpośrednio lub poprzez pośrednictwo białoruskie bądź ukraińskie, czyli te języki, które w swoim czasie wchłonęły dużą dawkę polszczyzny).

Zadaniem niniejszego artykułu jest przedstawienie materiału gwar rosyjskich zaczerpniętego głównie z pierwszych tomów *Словаря русских народных говоров* (СРНГ, *Słownik rosyjskich gwar ludowych*), który można ewentualnie uważać za przejaw wpływu polszczyzny. Główną zasadą, na podstawie której określamy leksem

jako ewentualny polonizm, jest jego lokalizacja (kwalifikatory lokalizacyjne w СРНГ):

- Kwalifikatory lokalizacyjne wskazujące na występowanie wyrazu jedynie w gwarach rosyjskich na obszarze Litwy, Łotwy, rządziej Estonii („Йонав. Лит. ССР, Прейл. Латв. ССР, Ёыгев Тарт. Эст.”). Funkcjonowanie tych ewentualnych polonizmów wyłącznie na terenie republik nadbałtyckich na tle braku przykładów z innych części rosyjskiego kontinuum gwarowego świadczy o powstaniu tych wyrazów pod wpływem polszczyzny, której użytkownicy na tych terenach od dawna znajdowali się w stałych kontaktach z nosicielami gwar rosyjskich.
- Kwalifikatory lokalizacyjne wskazujące na Smoleńszczyznę (Смол.) – strefę przejściowych gwar rosyjsko-białoruskich historycznie związaną z Rzeczpospolitą – albo jako jedyne, albo obok wyżej wymienionych. Większość wyrazów wspólnych dla języka polskiego i białoruskiego ma rodowód polski. To samo można powiedzieć także o języku ukraińskim. Choć i w polszczyźnie znajdujemy dużo rutenizmów (np. *czub*, *czupryna*, *oseledec*). Język białoruski na tym obszarze mógł zatem przyczynić się do rozpowszechnienia polonizmu, odegrać rolę pośrednika. Okresowa przynależność tego terytorium do państwa polskiego wzmacniała oddziaływanie polszczyzny na gwary smoleńskie.
- Kwalifikatory lokalizacyjne „zachodni” (Зап.) albo „południowy” (Южн.) jako jedyne w Słowniku Włodzimierza Dała, którego materiały były wykorzystane w СРНГ. W pierwszym wypadku (Зап.) wyraz mógł być albo bezpośrednią pożyczką z polskiego albo wejść do gwary rosyjskiej za pośrednictwem języka białoruskiego. W drugim (Южн.) rolę takiego pośrednika mógł odegrać język ukraiński. Przypuszczam, że podobne jest pochodzenie odpowiedników polskich z kwalifikatorami lokalizacyjnymi w guberniach woroneskiej (Ворон., dziś obwód woroneski) i tambowskiej (Тамб., dziś obwód Tambowski).

Oprócz wymienionych obszarów często wyrazy analogiczne do leksemów polskich występują również w gwarach pskowskich i archangielskich (zjawisko częstej zbieżności materiału gwar archangielskich ze słownictwem polszczyzny potwierdza kierowniczka Pracowni Słownika Gwar Archangielskich Wydziału Filologii Uniwersytetu Moskiewskiego prof. Jelena Niefiedowa). Przyczyny powstania takich odpowiedników mogą być różne. Możliwe jest, że niektóre z nich należą do tak zwanych izoglos północnosłowiańskich. Dla gwar pskowskich, przynajmniej w tej ich części, którą badacze gwar rosyjskich określają jako wywodzącą się z białoruszczyzny, możliwe jest takie samo tłumaczenie występowania polonizmów jak dla gwar Smoleńszczyzny.

Wychodząc ze sformułowanych tu założeń, przejrzałam materiał niektórych tomów СРНГ, głównie pierwszych. Już początkowe stadium badań pozwala na stwierdzenie występowania słownictwa o rodowodzie polskim bądź nawiązującego do polszczyzny, z jednej strony należącego do różnych części mowy, a z drugiej – do różnych klas leksykalno-semantycznych (przede wszystkim w obrębie rzeczowników i czasowników).

Przynależność do określonych klas leksykalno-gramatycznych lokuje domniemane pożyczki przede wszystkim wśród rzeczowników, czasowników i przymiotników. Zantowano także przysłowki, spójniki i nawet wykrzykniki. Rzuca się w oczy

niekonsekwentne podawanie ekwiwalentów polskich, np. dla rzeczowników *альмана, брама, аркуш, варта, агрест* takie odpowiedniki są przytoczone. Natomiast dla szóstego znaczenia czasownika *править* ('mówić', 'opowiadać'), dla którego podany jest tylko jeden przykład użycia w gwarze rosyjskiej powiatu jonawskiego na Litwie – byłej Litewskiej Socjalistycznej Republice Radzieckiej (skrót w CPHG – Лит. ССР), dla rzeczownika *властитель* ('gospodarz'), który też jest zapisany w gwarach nadbałtyckich, dla czasownika *вендить* (przykład z Litwy) oraz dla adresatywów *васпан* i *васпани* (zapisy z powiatu jonawskiego na Litwie i z gwar smoleńskich) takich odpowiedników w CPHG nie ma. W dalszej części tekstu podaję hasła słownikowe w ten sam sposób, w jaki one są przedstawione w CPHG, czyli używam języka rosyjskiego dla wyrazu gwarowego, jego odpowiednika w rosyjskiej odmianie literackiej i kwalifikatora lokalizacyjnego.

Wśród rzeczowników występują następujące klasy leksykalno-semantyczne:

- **Osoby i zbiór osób**

Przykłady:

Банкарт. 'Незаконнорожденный ребенок'. Йонав. Лит. ССР 1963 (CPHG II 1966, 94). Polski *bękart* (z niem. *Bankart*). Poszerzona samogłoska (*a* na miejscu pol. *e*) w pierwszej sylabie świadczy o tym, że ten wyraz znalazł się w gwarze rosyjskiej na Litwie jako pożyczka z miejscowych gwar polskich, których cechą charakterystyczną jest tak zwane akanie na miejscu ogólnopolskiego *e* (w tym na miejscu nosówki *ę*): por. gwar. *ida f ta strona, stołam, nasza ojcy* – liter. *Idę w tę stronę, stołem, nasi ojcowie*. Lokalizacja leksemu nie pozwala na przypuszczenie bezpośredniego zapożyczenia z niemieckiego *Bankart*.

Блазен/Блазень. 1. 'Шалун, баловень'. 2. 'Человек, любящий шутить'. Смол., Пск., Южн. Зап. Даль. Polskim odpowiednikiem i jednocześnie ewentualnym źródłem jest *blazen*. Nieprzypadkowo pochodny od *блазен* wyraz *блазенство* w znaczeniu ros. 'шутовство, балагурство, повесничанье' podany jest w słowniku Włodzimierza Dała z kwalifikatorem lokalizacyjnym Зап. i właśnie z taką lokalizacją został przeniesiony do CPHG (II 1966, 313).

Варта. 'Караул, стража'. Смол. Смол. 1902–1904.: *Как выгоняют с понеделку. Держат до субботы. А в субботу на работу. А в воскресенье на варту*. Смол. Добровольский (CPHG IV 1969, 60). W przytoczonym kontekście wyraz *варта* występuje w znaczeniu 'pewien rodzaj służby wykonywany przez jedną osobę lub przez szereg osób'. W CPHG podane jest polskie źródło.

Васпан, Васпаня i pochodne od nich adresatywy. *Васпан* występuje w funkcji grzecznego zwracania się do osoby płci męskiej (ros. 'господин, сударь'): *Куды ты идешь, васпан?* Смол. Смол. 1919–1934; *Васпан* – вы (ironicznie) Йонав. Лит. ССР (CPHG IV 1969, 66). Zdrobnienie *васпаник* w formie wołacza: *Потерпи, васпанику мой!* Смол. Смол. 1919–1934 (CPHG IV 1969, 67). *Васпаня* występuje w funkcji grzecznego zwracania się do osoby płci żeńskiej (ros. госпожа, сударыня). Adresatywy *васпан* i *васпаня* powstały z polskich zwrotów *waszmość pan, waszmość pani*, które przekształciły się w *wasan, wasani* i *wasanna* (z *waszmość panna*). Z kolei *waszmość* jest uniwerbem od zwrotu *wasza miłość*. W CPHG, jak już zasygnalizowałam, zabrakło polskich odpowiedników.

Властитель. ‘Хозяин. владелец, владетель’: *Властитель* дому своему и хозяйству. Йонав Лит. ССР 1963. Теперика никто не *властитель* ни над кем, ни над чем. Прейл. Латв. ССР. *А ты какой-такой властитель* мне приходишься Йыгев. Тарт. Эст. ССР (СРНГ IV 1969, 318). Brakuje polskiego odpowiednika/źródła właściciel.

• Świat roślinny

Przykłady :

Аграсм/Агрест. ‘Крыжовник.’ Forma z *a* w drugiej sylabie występuje w przykładzie zapisanym w gwarze rosyjskiej funkcjonującej na obszarze Litwy, czyli mamy tu do czynienia z tym samym zjawiskiem fonetycznym co w wyrazie *банкарт*. *Аграсм* *зеленый ядут* (СРНГ I 1965, 202). Wariant *агрест* zarejestrowany jest na Smoleńszczyźnie i w gwarze na terenie Łotwy: *Агрест* *ядут* *подуростки*, *я их за каршень*. *Ноньч агрест* *такой не пошлый* (СРНГ I 1965, 202). W słowniku Dala przytoczony wyraz występuje z kwalifikatorem lokalizującym Южн., co wskazuje na ewentualne bezpośrednie źródło ukraińskie. Z kolei do języka ukraińskiego ten leksem na pewno przedostał się z polszczyzny.

Do wyrazu *аграсм/агрест* w СРНГ podany jest odpowiednik polski i wskazane jest źródło tego wyrazu w polszczyźnie (nowołacińskie *agrestia*, włoskie *agresto*).

Баня. ‘Тыква’ (Зап. u Dala; СРНГ II 1966, 93).

Блаватка. ‘Василек’. Przynależność do polonizmów tego wyrazu jest względna: jeżeli kwalifikator Петерб. (od nazwy miasta Petersburg) u Dala, biorąc pod uwagę dużą liczbę polskiej ludności w dziewiętnastowiecznym Petersburgu, może w pewnym sensie świadczyć o polskim rodowodzie leksemu, to występowanie tego wyrazu w guberni jarosławskiej (kwalifikator Ярослав.) jest trudne do wyjaśnienia. Chociaż odnalezienie polonizmów w gwarach rosyjskich aż pod Moskwą i tłumaczenie tego zjawiska jako śladu dawniejszych wpływów polszczyzny na język rosyjski w różnych jego odmianach może rzucić światło na tę kwestię. W СРНГ przytoczony jest odpowiednik ukraiński: *блават* (prawdopodobne źródło w ukraińskim stanowi pol. *blawat*, *blawatek*, którego zabrakło w СРНГ; w języku ukraińskim rozpowszechniona jest inna nazwa tego kwiatu – *волошки*).

Брусквиня. ‘Персик’ (kwalifikator Южн. u Dala). Por. pol. *brzoskwinia*. Aleksander Brückner uważa wcześniejsze *brzосkiew*, *brzосkinia* i *brzeskinia* za zachodniosłowiańskie pożyczki z niemieckiego, do którego ten wyraz przedostał się z łaciny (Brückner 1970, 45).

• Świat zwierzęcy

Przykłady :

Бомка/Бонка. 3. ‘Овод, слепень’ (pol. ‘gierz’): *Бонки* – *большие слепни*, *больше пчел*, *очень больно кусаются*. Йонав. Лит. ССР 1963; *Бонки*, *как пчелы*, *большие*. Прейл. Латв. ССР (СРНГ III 1968, 95). Leksem występuje w gwarach polskich na terenie Litwy i odpowiada pol. *bąk* (ros. *слепень*, *овод*).

Вевёрка. ‘Белка’. Зап. Даль (СРНГ IV 1969, 89). Ten sam model słowotwórczy mamy w pol. *wiewiórka* (ros. *белка*).

Dla pskowskiego leksemu *ботян* (‘аист’) poprzestaję na stwierdzeniu obecności jego odpowiednika w polszczyźnie (*bocian*).

- **Odzież**

Przykład:

Ватувка. То само со ватовка: *На вате такая одежда сделана, называют ватувка.* Йонав. Лит. ССР 1963 (СРНГ IV 1969, 73) W СРНГ podane jest polskie źródło – *watówka* (ros. *ватник; телогрейка*).

- **Potrawy**

Przykład :

Бикус. ‘Окрошка’. То же *Пикус.* Зап. Даль (СРНГ II 1966, 305). Przytoczony jest polski odpowiednik/źródło *bigos* (ros. *род мясной солянки, бигос*). W polszczyźnie należy do germanizmów.

- **Naczynia**

Przykład:

Бляха. Oznacza i materiał – ros. *жесть*, i naczynia z tego materiału – brytfannę oraz przedmiot podobny do dzbana z kurkiem. Większość przykładów pochodzi z powiatu jonawskiego na Litwie, jest przykład z Łotwy, a jeden kwalifikator lokalizacyjny wskazuje na gwarę pskowską. Przykłady kontekstów: znaczenie ‘materiał’ – *Ну на что эта бляха, бросай.* Прейл. Латв. ССР. *Крыши бывают с соломы, гонту, бляхи.* Йонав. Лит. ССР; znaczenie ‘brytfanna’ – *Насадили целую бляху булок* Йонав. Лит. ССР 1963; znaczenie ‘naczynie’ (‘жестяная посуда с краном, похожая на бидон, в который ставят молоко в холодную воду для отстаивания сливок’) – *Кто-то опять бляху с молоком в ключ впустил.* Йонав. Лит. ССР 1963 (СРНГ III 1968, 34). W tej samej rosyjskiej gwarze na Litwie w znaczeniu ‘naczynie’ występuje także leksem *бляшанка*. Por. pol. *blacha, blacharz, blaszanka* wywodzące się z niem. *Blech*. Za pośrednictwem polszczyzny ten germanizm rozpowszechnił się na Rusi (Brückner 1970, 28). W СРНГ z kwalifikatorem Зап. według Dala podana jest nazwa garnka, który składa się z dwu części: *близняты/близнята*. Nasuwa się tu analogia do pol. *bliźniaki* (oraz gwarowego *dwojniaki*).

- **Budowle (w tym nawierzchnie dróg), części budowli, materiał budowlany**

Przykłady:

Альтана. ‘Беседка’. Зап. Даль. Podany jest polski odpowiednik *altana* (z włoskiego) (СРНГ I 1965,246).

Брама. ‘Крепостные, монастырские и т.п. ворота’. Смол. Даль. ‘Ворота’. Йонав. Лит. ССР 1961 (СРНГ III 1968, 148). Podany jest polski odpowiednik/źródło *brama* (ros. *ворота*).

Брук. 1. ‘Булыжная мостовая’. Йонав. Лит. ССР 1961 (СРНГ III 1968, 201). W СРНГ przytoczony jest polski odpowiednik – bezpośrednie źródło *bruk*. W drugim znaczeniu – ‘mielizna’ występuje na Smoleńszczyźnie.

Будынок. *Будинок.* ‘Небольшое каменное здание’. Южн. Зап. Даль; *будынок* – ‘постройка, здание’. *Тута в лесу стоит будынок.* Смол. 1919–1934. W СРНГ podane są odpowiedniki z języka ukraińskiego i białoruskiego (ukr. *будинок*, białoruski *будынок*), jednak nie ma odpowiednika polskiego *budynek*, który na pewno był źródłem dla tych wyrazów w ukraińskim i białoruskim. Tu jeszcze raz możemy

podkreślić pewną niekonsekwencję w przytaczaniu odpowiedników polskich w СРНГ: dla czasownika *будовать* mamy taki odpowiednik („укр. *будувати* из польск. *budować*”), a dla rzeczownika *будынок/будинок* zabrakło analogicznego wyrazu polskiego. W СРНГ podane są również różne formacje modyfikacyjne z pierwiastkiem *буд-*, które występują w gwarach smoleńskich i w gwarze rosyjskiej na terenie Litwy: *будыночек* Смол. 1902–1904, *будыня* i *будынина* Смол. 1914, *будынка* Йонав. Лит. ССР 1961 i in. (СРНГ III 1968, 248).

Ванна. ‘Известь, известка’. Новорос. Даль. *Тута, на берегу Днепра, добывают ванну*. Смол. **Ванной** печки и стены белят. В этой яме **ванны** не было. Йонав. Лит. ССР. *Надо достать ванну – побелить печку*. Прейл. Латв. ССР. Kwalifikator lokalizacyjny Новорос. u Dala nie przeczy przypuszczeniu o polskim *wapno* (*wapień*) jako źródle leksemu *ванна*, ponieważ Новорос. (czyli południowe) mogło powstać pod wpływem języka ukraińskiego, w którym (tak samo jak w białoruszczyźnie) ten wyraz pochodzi z polskiego. Zresztą pierwiastek *wap-* ‘farba’ nawiązuje do prasłowiańszczyzny, wyraz *wapa* w znaczeniu ‘bagno’ znany jest językowi słoweńskiemu i występuje w Rękopisie Supraskim (Brückner 1970, 61; Старосл. слов. 1994, 108).

Свирна. 1. ‘Амбар’. У поляков **свирна**. Себеж. Великолукск. 1959; *Зерно храним в свирне*. Даль (СРНГ III6 2002, 295). Poza tym u Dala z kwalifikatorem lokalizacyjnym зап. podane są warianty *свирон* i *свирень* (‘амбар, житница’), których zabrakło w СРНГ (Даль IV 1955, 150). Por. pol. *świron* (ros. *амбар*).

• **Przedsiębiorstwa**

Пример:

Бровар 1. ‘Винокурный завод’. Йонав. Лит. ССР 1961 (w tej samej gwarze występuje w znaczeniu ‘przrzęd do pędzenia bimbru’) obok wyrazu *броварня* – 1. ‘Пивоваренный завод’. Зап. Даль (drugie znaczenie z tą samą lokalizacją: 2. ‘Медоваренный завод’).

Броварь to же, что *бровар*. Смол. 1835 (СРНГ III 1968, 183). W СРНГ przytacza się niem. *Brauer*, ale brak pol. *browar*, stanowiącego bezpośrednie źródło odpowiedniego rosyjskiego wyrazu gwarowego.

• **Przedmioty użytku domowego, narzędzia godpodarcze, przyrządy**

Арфа. ‘Решето, грохот’. *Когда арфы не было, всякам зерняты сеяли*. Йонав. Лит. ССР 1963; por. pol. *arfa* i ros. 1. ‘грохот (решето)’, 2. ‘сортировка, веялка’ (młynek do wiania zboża).

Бизун. ‘Плеть, кнут, хлыст’. Пск. Ворон. Даль (z kwalifikatorem polsk.), Смол. *Отлупили как следует бизуном. А бизуна не хочешь?* Йонав. Лит. ССР. **Бизун** – это кнут. **Бизун** поляки говорят. Прейл. Латв. ССР 1963. ‘Кнут, плеть, жгут, сделанный из узкого полотенца’. Смол. 1919–1934. ‘Наказание плетью, хворостинной’. *Дай ему бизуна*. Пск. Ворон. Даль, por. pol. *bizun* (odpowiednik czy źródło?).

Бэмбен. ‘Барабан конной молотилки’. Йонав. Лит. ССР (СРНГ III 1968, 358), por. pol. *bęben*, odpowiadający ros. *барабан* w wielu znaczeniach, w tym i w znaczeniu technicznym, w którym występuje przytoczony wyraz gwarowy – *bęben młockarni* (ros. *барабан молотилки*).

Вага. ‘Весы’. Przykład pochodzi z gwary rosyjskiej na Łotwie (*Садись здесь на вагу Саня*), por. pol. *waga* (ros. *весы; вес*). Do polszczyzny weszło z języka niemieckiego (*Wage*), a z ziem polskich rozpowszechniło się w językach wschodniosłowiańskich: jak pisze Brückner, „od nas na całą Ruś przeszło” (Brückner 1970, 598).

- **Przejaw działań fizycznych**

Przykład:

Буся. ‘Поцелуй’. *Дать бую поцеловать*. Красл. Смол. 1914. *Бусяк* 1. ‘Поцелуй’. Смол. (СРНГ III 1968, 308), por. wyraz polski z dźwięcznym *ż*: *buzia* (ros. *ротик, личико; даć buzi* ros. *поцеловать*).

- **Jednostki administracyjne**

Przykład:

Вёска. ‘Деревня, деревенька’ (СРНГ IV 1969, 183). Możliwy jest wpływ polskiego modelu słowotwórczego – *wioska* (ros. *деревня, деревенька*).

- **Zjawiska natury**

Przykład :

Ветрик. ‘Ветерок’. *Славный сегодня ветрик*. Смол. 1918–1934 (СРНГ IV 1969, 292), por. ten sam model słowotwórczy w pol. *wietrzyk* (ros. *ветерок*).

Wśród czasowników wyodrębniły się następujące klasy leksykalno-semantyczne:

- **Przygotowanie jedzenia**

Przykład:

Вендить. ‘Коптить что-либо’: *Вендить сало, колбасу*. Йонав. Лит. ССР 1961. *Вендить* мясо, колбасы, кумпаки. Мясо *вендят* вересом. Вересом сало можно *вендить*. Лит. ССР (СРНГ IV 1969, 111), por. pol. *wędzić* (ros. *коптить*).

- **Stawianie oporu**

Przykład:

Вальчиться. 3. ‘Бороться’, a także ‘драгаться’ (pol. *bić się*), ‘судиться’ (pol. *процесовать się*), występujące na tym samym terenie Smoleńszczyzny – Смол.1914 (СРНГ IV 1969, 33), por. polski odpowiednik/źródło *walczyć* (ros. *бороться, сражаться, воевать*).

- **Ochrona czegoś lub kogoś**

Przykład :

Вартовать. ‘Сторожить, охранять’: *Кто ночью вартовал коней*. Смол. 1919–1934 (СРНГ IV 1969, 60). Polski odpowiednik podano w błędnej formie: *watrować* zamiast *wartować*.

- **Działania kreatywne**

Przykład:

Будовать. ‘Строить’. Зап. Южн. Даль: *Колядки настают. Детки терем будущот с трема окнами*. Красн. Смол.1914, Йонав. Лит. ССР (СРНГ III 1968, 245).

Podane są odpowiednik ukraiński i jego bezpośrednie źródło polskie: *будувати, будова́ти*.

- **Działania destrukcyjne**

Przykłady :

Брукать. ‘Пачкать, гадить’. Зап. Даль (2-е изд.) (СРНГ III 1968, 201). Przytoczone jest odpowiednie polskie źródło *brukać* (ros. *пачкать, марать*).

Сбанкрутовать. ‘Обанкротиться’: *Он скоро **сбанкрутовал**, всю скотину распродал, затем землю продал*. Йонав. Лит. ССР 1960 (СРНГ XXXVI 2002, 163). Brak polskiego odpowiedniego wyrazu *zbankrutować*. W rosyjskim języku literackim występował polonizm *банкрут* (wywodzący się z włos. *bancarotta*), który z biegiem lat zmienił swoje oblicze fonetyczne: w drugiej sylabie zamiast pierwotnego *u* pojawiła się samogłoska *o* – *банкрот*. W СРНГ zarejestrowany jest także wyraz *банкрутина* w znaczeniu ‘oszust’ (ros. *плут*): Ворон. Смол. 1850 (СРНГ II 1968, 95).

Сбуцветь. Сопреть, истлеть, сгнить: *Картошка **сбуцвела***. Лит. ССР 1960 (СРНГ XXXVI, 2002, 196). Brak w СРНГ pol. *zbutwieć* (ros. *сопреть, истлеть, прогнить*).

- **Mówienie**

Przykład:

Править. ‘Говорить, рассказывать’: *Любит байки **править*** Йонав Лит. ССР (СРНГ XXXI 1997, 57). W СРНГ zabrakło polskiego odpowiednika *prawić* (ros. *говорить, рассуждать, рассказывать*).

- **Ruch**

Przykład:

Блондать. ‘Блуждать’: *Скрозь день **блондала** по лесу, грибов искала. Где ты **блондаешь** без меня?* Йыгев. Тарт. Эст. ССР 1963 (СРНГ III 1968, 27). W СРНГ brak polskiego odpowiednika *blądzić* (ros. *блуждать*).

Przykłady przymiotników i przysłówków z СРНГ, którym odpowiadają identyczne lub podobne wyrazy polskie:

Безмаетный. ‘Беспоместный’ (dawniej o obszarniku bądź dziedzicu). Зап. Даль (СРНГ II 1966, 192). Por. pol. *majętny* (ros. *зажиточный, состоятельный, богатый*).

Бляшанный. Йонав. Лит. ССР, Прейл. Латв. ССР (o wyrazach *бляха, бляшка* już pisałam), por. pol. *blaszany* (ros. *жестяной*).

Бридкий. ‘Противный’ – «вдоль западной границы РСФСР», Русская диалектология. *Бридной* – ‘гадкий, отвратительный’. Соседние с Украиной губернии Даль. *Бридный*. Смол. 1914 (СРНГ III 1968, 179), por. pol. *brzydki* (brak w СРНГ). W СРНГ jest także przysłówek *брудко* i nie ma jego polskiego odpowiednika *brzydko*.

Брудный. ‘Грязный, мутный’. Смол. 1914. *Текет река, мутна – **брудна**, нельзя воды питу* (песня) Смол. Добровольский, Йонав. Лит. ССР (СРНГ III 1968, 200). W СРНГ zabrakło odpowiednika polskiego *brudny*. Jeśli chodzi o rzeczownik *бруд*, który również jest znany językowi polskiemu (*brud* – ros. *грязь*), to jego zasięg wystę-

powania jest szerszy: oprócz kwalifikatorów lokalizacyjnych Йонав. Лит. ССР, Смол. (por. przykład ze Smoleńszczyzny: *По речке пошёл бруд*), Зап. i Южн. według Dała, Пск., mamy dla tego wyrazu kwalifikatory Орл., Курск. (СРНГ III 1968, 200).

Властный. ‘Собственный’: *Подписал рукою властною*. Зап. Даль. (СРНГ IV 1969, 318) W SRGL brak odpowiednika polskiego *własny* (ros. *собственный*).

Z wyrazów niesamodzielných, mających odpowiedniki polskie, w СРНГ występuje spójnik *але/али* (w piątym z przytoczonych w СРНГ siedmiu znaczeń – ros. ‘но’). Przykłady pochodzą z rosyjskich gwar Litwy i Łotwy, np.: *Деньги в кассу не складаем, али без денег не живем. И его хотели втянуть в свою компанию, али он был хитрей*. Лит. ССР (СРНГ I 1965, 237).

Mamy w СРНГ także wykrzykник *бодай*, dla którego podane są polskie odpowiedniki *bogdai* i *bodai* (z *i* w wygłosie zamiast *j*). Kwalifikatory lokalizacyjne: nie tylko Смол., lecz także Ворон. i Тамб. (СРНГ III 1968, 47). Z językiem polskim kojarzy się również występowanie nagłosowego *a* w wykrzykniku używanym na Smoleńszczyźnie dla odpędzania ptactwa domowego – *акыш!* (ros. *кыш!*), por. pol. *apsik!* (ros. *брысь!*), *a kysz!* (ros. *кыш!*). Ostatni wyraz występuje w gwarach polskich na Białorusi i Litwie.

Badania materiałów СРНГ, które mają na celu odnalezienie w rosyjskim słownictwie gwarowym odpowiedników polskich, znajdują się dopiero w stadium początkowym. Po analizie wszystkich tomów СРНГ, które ukazały się w druku, możliwe będzie w przybliżeniu (bo wydanie СРНГ jeszcze nie jest doprowadzone do końca) ustalenie tego, jaki procent w systemie leksykalnym gwarowej odmiany języka rosyjskiego stanowią wyrazy kojarzące się z polszczyzną.

Literatura

- Brückner A. (1970), *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa.
- Kochman S. (1967), *Polsko-rosyjskie kontakty językowe z zakresu słownictwa w XVI–XVII w.*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Kochman S. (1975), *Polsko-rosyjskie stosunki językowe od XVI do XVIII w. Słownictwo*, Wrocław.
- Witkowski W. (2018), *O polonizmach w języku rosyjskim raz jeszcze*, [w:] „Rozprawy Komisji Językowej”, t. LXVI, Łódź, s. 531–552.
- Witkowski W. (2020), *Zapożyczenia z polskiego w rosyjskiej terminologii medycznej*, [w:] *Kontakty językowe polszczyzny na pograniczu wschodnim*, red. E. Wolnicz-Pawłowska, W. Szulowska, Warszawa, s. 273–279.
- Wójtowicz M. (2018), *O zapożyczeniach polskich w słownictwie gwar okolic Moskwy*, [w:] *Rozprawy Komisji Językowej*, Tom LXVI, Łódź, s. 553–564.
- Даль В. [Dal’ V.] (1955) *Толковый словарь живого великорусского языка [Tolkovyi slovar’ zhivogo velikorussskogo iazyka]*, t. IV, Москва [Moskva].
- Милейковская Г. [Mileikovskaia G.] (1984), *Польские заимствования в русском литературном языке XV–XVIII веков [Polskie zaimstvovaniia v russkom literaturnom iazyke XV–XVIII vekov]*, Warszawa.

- СРНГ [SRNG], *Словарь русских народных говоров* [*Slovar russkikh narodnykh govorov*], Москва–Ленинград–Санкт–Петербург 1965–.
- Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)* [*Staroslovianskii slovar (po rukopisiam X–XI vekov)*], ред. Р.М. Цейтлин, Р. Вечерка и Э. Благова [R.M. Tseitlin, R. Vecherka, È. Blagova], Москва 1994.
- Шетеля В. М. [Shetelia V.M.] (2008), *Историко-этимологический словарь полонизмов русских текстов XIX–XX в.в.* [*Istoriko-etimologicheskii slovar polonizmov russkikh tekstov XIX–XX v.v.*], Москва.
- Шетеля В. [Shetelia V.] (2011), *О польских заимствованиях в русской литературной речи XIX в.* [*O pol'skikh zaimstvovaniiaĭkh v russkoĭ literaturnoi rechi XIX v.*], [w:] *Русско-польские языковые, литературные и культурные контакты* [*Russko-polskie iazykovye, literaturnye i kulturnye kontakty*], Москва, s. 25–31.